

Изображение, създадено с Canva

Отвъд обичайните заподозрени: други начини да си представим дистопията

Когато трябва да си представим дистопия, в съзнанието на повечето от нас изникват едни и същи образи: Големия брат, наблюдаващ през екран, прислужницата в червено, момиче, което доброволно се включва в Игрите на глада. Тези истории са много въздействащи и с право са станали толкова известни – те са заслужили мястото си в центъра на това как дистопията се преподава, обсъжда и разиграва.

Накарайте зала, пълна с младежки работници от Европа, да назоват автор на дистопична история, и почти мигновено ще получите Оруел, Хъксли, Атууд, Колинс. Помолете ги да назоват произведение извън доминиращия западноевропейски и северноамерикански канон, и отговорите обикновено идват по-бавно.

Това не е провал на въображението, а просто отражение на това **кои истории са пътували най-далеч и са били превеждани най-много.** Но също така повдига интересен въпрос: ако тези пет-шест примера оформят по-голямата част от нашето виждане за това какво е дистопия, **какви други форми би могъл да приеме жанрът, следвайки произведение, с които все още не сме толкова добре запознати?**

Жанр, по-голям от най-известните си автори

Дистопичното разказване на истории често се проследява до сравнително компактна родословна линия: „Ние” на Замятин (1921), „Прекрасният нов свят” на Хъксли (1932), „1984” на Оруел (1949) и поколението автори, които ги следват. Това е наистина богата традиция, оформена от много специфични западноевропейски тревоги – **индустриална бюрокрация, тоталитарно наблюдение, травмата от двете световни войни** (Claeys 2016). Том Мойлан (2000) описва тази традиция като такава, която изследва **общества, в които социалните и политическите системи са се провалили** – и, както той самият отбелязва, тя е само една от няколко подобни традиции, а не единствената.

Дистопията, като начин на разказване, **не принадлежи изключително на един регион.** Навсякъде, където политическите системи са предали хората, навсякъде, където властта е била злоупотребявана, писателите са си представяли най-лошата ѝ версия – и богати дистопични традиции съществуват в **Азия, Латинска Америка, Източна Европа и Африка**, всяка оформена от собствената си политическа история и страхове (Baccolini and Moylan 2003).

Интересното е, че тези традиции не просто преразказват една и съща история с различни имена. Често те се въртят около **съвсем различен централен страх.**

Различни системи, различни кошмари

Западната дистопия обикновено се върти около **една централна тревога**: **всевиждащата, всеконтролираща държава и индивида, който трябва да ѝ се противопостави сам.** Това е много специфичен исторически страх – роден от тоталитаризма, Студената война и масовото наблюдение.

Извън тази родословна линия кошмарът често приема различна форма:

- **Колониалната и постколониалната дистопия** често поставя в центъра не наблюдаваща държава, а системата на екстрактивизъм / експлоатация/ – система, която оцелява чрез отнемане: земя, труд, ресурси, бъдеще. Потисникът не винаги е безлика партия; той може да бъде структура, наследена от империята, която продължава да функционира по същата логика дълго след формалната независимост.
- **Латиноамериканската дистопична литература**, силно оформена от опита на региона с военни диктатури и „изчезвания", често извежда на преден план колективната травма и паметта – въпросът не е само „как да се противопоставя като индивид?", а „как една общност продължава напред, когато нейната история е била изтрита или пренаписана насилствено?"
- **Източноазиатската дистопична литература** често подлага под въпрос самата хипермодерност и технологично ускорение – не технология, наложена от един тиранин, а цяло общество, устремено към собствената си трансформация (или колапс) чрез консуматорство, трудоемкост на производството или екологично преекспоатиране.
- **Африканската спекулативна и дистопична литература** често отхвърля предпоставката, че най-лошото тепърва предстои – тя може да се гради директно върху преживяната история на колонизация, експлоатация и структурно насилие, докато същевременно също толкова силно настоява за въображение, съпротива и бъдещета отвъд обикновеното оцеляване.

Нищо от това не прави западноевропейската традиция по-малко въздействаща или по-малко достойна. То просто означава, че тя е една леща сред няколко – и всяка леща фокусира различен вид потискаща „система", което от своя страна отваря различни видове етични дилеми, пред които участниците могат да се изправят.

Друг ъгъл за създаване на сценарии

Тук идеята става наистина практична, а не само теоретична. Всеки дистопичен ларп сценарий е изграден около някаква версия на „система, тръгнала по грешен път" – и **именно тази система оформя дилемите, пред които играчите реално се изправят по време на играта.**

Сценарий, изграден върху **наблюдение и пропаганда**, естествено поражда **дилеми за неприкосновеността на личния живот, лоялността и несъгласието.** Сценарий, изграден върху **системата на екстрактивизъм** – при която централният механизъм е какво се отнема, а не кой е наблюдаван – естествено поражда различен набор от дилеми: **кой има право да задържи това, което произвежда, кой решава какво се брои за ресурс, какво се случва, когато земята, трудът или историята на една общност се третират като нещо, което трябва да бъде извлечено, а не защитено.** Сценарий, изграден около **колективната памет след прекъснато минало**, повдига въпроси не толкова за индивидуалната съпротива, колкото за това **как една група възстановява доверието, истината и споделения разказ**.

Нито един от тях не е по-добър или по-валиден от оруелски сценарий за наблюдение – те просто са допълнителни лещи, всяка от които отваря различен емоционален и етичен терен за

изследване от участниците. Покана за по-нататъшно изследване или отправна точка за всеки любопитен може да бъде:

- Художествената и спекулативната литература, която поставя колониалната и постколониалната експлоатация в центъра като „система", а не просто като фон
- Латиноамериканска дистопична и свидетелска литература, посветена на диктатурата, изчезванията и колективната памет
- Източноазиатска спекулативна литература, изследваща хипер-капитализма, труда и екологичната трансформация
- Африканска спекулативна литература, която третира съпротивата и въображаемите сценарии за бъдещето като централни, а не като второстепенни

Този вид изследване се свързва естествено и с това, което самата програма Еразъм+ изисква от проектите, които финансира. **Включването и многообразието** са посочени като един от хоризонталните приоритети на програмата, с ясното очакване проектите да достигат и да отразяват участници от различен културен, социален и географски произход, включително млади хора с мигрантски произход, такива от малцинствени групи или от недостатъчно представени общности по друг критерий.

Взаимстването от по-широк кръг дистопични традиции е един конкретен начин да се отговори на този приоритет: то означава, че „гражданското, демократично и екологично образование" чрез дистопичен ларп разполага с **повече от една врата**, през която младите хора могат да преминат, каквато и историческа или културна леща да оформя собствената им семейна история.

Следете уебсайта на проекта, за да се запознаете със сценариите и ръководствата, които предстои да публикуваме.

Източници

Baccolini, Raffaella, and Tom Moylan, eds. 2003. *Dark Horizons: Science Fiction and the Dystopian Imagination.* New York: Routledge.

Bellina, Ines. 2018. "4 Latin American Dictator Novels for These Dark Times." *Book Riot*, February 8, 2017. Link. Accessed July 11, 2026.

Claeys, Gregory. 2016. *Dystopia: A Natural History.* Oxford: Oxford University Press.

Kinkley, Jeffrey C. 2014. *Visions of Dystopia in China's New Historical Novels.* New York: Columbia University Press.

Moylan, Tom. 2000. *Scraps of the Untainted Sky: Science Fiction, Utopia, Dystopia.* New York: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429497407

Wabuke, Hope. 2020. "Afrofuturism, Africanfuturism, and the Language of Black Speculative Literature." *Los Angeles Review of Books*, August 27, 2020. Link. Accessed July 12, 2026.

"The Rise of a Distinctly African Speculative Fiction." 2024. *New Lines Magazine*, May 23, 2024. Link. Accessed July 11, 2026.